

posterior. Per la seua banda, el capítol de Veronica Orazi analitza l'obra d'Adrià Gual *Blancaflor. Cançó popular* (1899) i, a partir de les versions de Francesc Pelai Briz i Aureli Capmany, argumenta la dimensió transnacional de la reescriptura, que no només referma el perfil identitari català, sinó que, a més, l'insereix en la perspectiva global del corrent modernista europeu. Tanca el volum el capítol que presenta Magí Sunyer, «*El mal caçador*, de Josep Maria de Sagarra, entre dos mites», un estudi que relaciona l'obra de Sagarra com a hipertext de dos obres de Joan Maragall: un poema homònim i «*El comte Arnau*». Així mateix, l'autor del capítol argumenta com, al seu torn, l'obra de Sagarra esdevé l'hipotext de diverses creacions del mateix autor, en especial, d'*El comte Arnau*. En definitiva, tot un seguit de reescriptures del mite popular que avalen l'operació com un instrument clau que permet mantenir vius referents identitaris del poble català.

Es tracta, doncs, d'un volum certament interessant per aquells lectors i lectores afeccionats a rellegir i descobrir sempre nous matisos en un dels períodes més rics i apassionants de la literatura catalana.

La llegenda, entre el folklore i la literatura

CATERINA VALRIU LLINÀS

Universitat de les Illes Balears, Grup d'Estudis Etnopoètics
c.valriu@uib.cat

D. A. (2019): Diversos autors, *La llegenda*, Magí Sunyer i Emili Samper (eds.), Kassel: Edition Reichenberger; «Estudis Catalans» 9.

La llegenda és una obra de caràcter col·lectiu, publicada amb el suport del Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC) i la Càtedra Josep Anton Baixeras de Patrimoni Literari Català, amb col·laboració amb el grup de recerca Literatura, Iconografia i Recepció de l'Antiguitat (LIRA). S'obre amb una introducció signada pel GRILC en la qual se'n descriuen els objectius, això és, reflexionar i debatre sobre el concepte de llegenda, els seus límits en relació amb altres gèneres i les diverses formulacions que presenta segons els contextos on apareix en la historiografia literària. El volum s'estructura en dos grans apartats, el primer —sota l'encapçalament de «Conceptes i límits»— aplega cinc articles que reflexionen sobre el concepte de llegenda, la seva trajectòria en diferents entorns culturals i les interseccions amb altres gèneres. El segon apartat, més extens i titulat «Llegenda i literatura», presenta vuit articles de temàtica més focalitzada en l'ús de la llegenda literària en obres o autors concrets, des d'Homer fins a Salvador Espriu. El volum, de dues-cents quaranta-sis pàgines, és una edició molt acurada d'Edition Reichenberger, dedicada a la publicació d'estudis literaris;

concretament, *La llegenda* és el número 9 de la seva col·lecció «Estudis Catalans», en la qual han aparegut diverses monografies sobre literatura catalana. Els curadors de l'edició són el Dr. Magí Sunyer i el Dr. Emili Samper, ambdós professors de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona.

De l'obra ens cal destacar la varietat d'enfocaments i aproximacions a l'objecte d'estudi, fet que porta el lector a percebre i valorar la riquesa i complexitat d'un gènere que sovint ha estat considerat de segona categoria, quan no directament oblidat o menystingut. El primer treball, de la Dra. Carme Oriol, s'orienta a la recerca d'una definició conceptual clara que delimiti la llegenda respecte de gèneres afins i en proposa una classificació —etiològica, de creença i històrica— a partir de les aportacions dels estudis folklòrics internacionals. És un article que —sens dubte— serà de referència per la seva sòlida fonamentació i claredat expositiva. Els dos articles següents els signen especialistes en l'estudi de la cultura clàssica, ambdós membres de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica. El Dr. Jesús Carruesco revisa la presència de la llegenda en el món grec i aporta pautes per identificar el relat llegendari subjacent sota altres denominacions i aparences. La Dra. Diana Gorostidi tracta sobre les llegendes romanes i el seu caràcter fundacional, sobre el qual s'aixecà la percepció mítica dels orígens de l'imperi romà i la triangulació entre història, literatura culta i llegenda en el món grecollatí.

El Dr. Magí Sunyer, autor de diversos treballs sobre llegenda i mite en el context de la Renaixença i especialista en l'etapa romàntica, fa atenció al pas —en la literatura romàntica— de la valoració del mite clàssic vers la major importància de la llegenda medieval, a la qual hom dona un lloc d'honor en la recerca dels orígens identitaris i de la formació del sentiment de pàtria. Història i llegenda convergeixen altre cop per bastir un constructe ideològic sobre el qual redreçar el país. Un enfocament diferent, però tanmateix complementari, l'aporta el treball del Dr. Alfons Gregori, que delimita allò que és meravellós d'allò que és fantàstic i reflexiona sobre la juxtaposició entre creença i llegenda, des del punt de vista del fantàstic. Considera la llegenda «com una manifestació més del fantàstic en la nostra contemporaneïtat [...] amb la característica de la seva fluïditat i mutabilitat a l'hora de ser narrada o transmesa.» (p. 85), al costat de formes tradicionals o actuals d'expressió artística com la novel·la gràfica i els productes de format audiovisual.

La segona part del llibre s'obre com un ventall divers que permet aproximacions variades i alhora complementàries per articular un mosaic enriquidor d'aportacions i reflexions entorn de la presència i l'ús dels materials de caràcter o arrel llegendària en formulacions literàries d'autor. Resseguir la figura mítica d'Aquil·les a través de la literatura, des de l'*Iliada* a textos contemporanis és el que fa Joana Zaragoza, que titula el seu treball «Aquil·les: una vida breu i una fama eterna», i en el qual revisa la hibridació entre mite i llegenda per forjar un model d'heroi èpic de caràcter arquetípic que ha perdurat en la cultura occidental. El Dr. Emili Samper, reconegut especialista en història del folklore català i en les manifestacions contemporànies del fet folklòric, fa una acurada revisió de l'obra

Tradicions del Vallès (1876) de Francesc Maspons i Labrós, un dels cappers de la recerca folklòrica de la Renaixença. Revisa el context ideològic i cultural en el qual apareix l'obra i analitza les sis llegendes que conté i les notes de caràcter comparatiu o erudit que les complementen, per concloure que cal considerar Maspons el primer autor que intentà estudiar les llegendes catalanes des del punt de vista del folklore com una disciplina científica, i que aquesta obra en seria un fruit inicial que l'autor tenia intenció de continuar.

La Dra. Margarida Aritzeta revisa la presència de figures arquetípiques d'arrel folklòrica i de llarga tradició també en la literatura culta en l'obra narrativa de Narcís Oller, concretament en la novel·la *L'escanyapobres* (els personatges avars, el personatge contrafet i violent) i l'ús d'espais i topònims a *Vilaniu* (1885), que —segons l'autora— «responen a la voluntat de dibuixar un “territori nacional” que funcionés en l'imaginari dels lectors.» (p. 124). També explica la presència de malnoms i parèmies propis de la cultura popular. Així mateix, l'autora revisa sis narracions de caràcter llegendari i les posa en relació amb la narrativa d'Oller, per arribar a la conclusió que l'autor construeix un món literari que es nodreix de la literatura, les llegendes i els mites nacionals, amb la intenció de bastir un imaginari simbòlic propi per a la literatura moderna. L'investigador Albert Oliva, per la seva banda, centra el seu treball en la revisió de dues obres força diferents, la primera part de *Vilaniu* i l'assaig descriptiu *Costums típiques de la ciutat de Valls* (1895) de Josep Aladern, i hi analitza el tractament que fan del llegat llegendari i festiu de Valls, respectivament. Festa i llegenda són dues manifestacions populars que sovint conflueixen i que expressen una manera particular —i alhora universal— d'explicar l'entorn en el qual ens movem, i d'articular la relació entre el cicle festiu i la societat que el genera. Com assenyala l'autor, «A través de les dues obres s'estableix una interrelació oberta entre la literatura i el folklore i, en conseqüència, la descripció literària d'ambdós textos esdevé el millor punt de partida per establir una connexió entre l'espai físic literari i un seguit d'indrets, elements i localitzacions en què hi conviu un corpus extens de llegendes, contalles i relats orals» (p. 147). El gran personatge maleït de la tradició llegendària catalana, el comte Arnau, ha conegut nombroses reformulacions literàries en tota mena de gèneres i registres. Jordina Gort signa l'article «La llegenda del comte Arnau vista per Frederic Soler», en el qual analitza el tractament del personatge a l'obra *Lo comte Arnau* —que va ser estrenada el 1900 al Teatre Romea, quan l'autor ja havia traspassat, i que no va gaudir de gaire èxit entre el públic de l'època— i molt especialment l'ús dels referents llegendaris i de poesia popular presents a l'obra, que no tenen una intenció mitificadora del personatge, sinó que més tost fan la funció de reclam i d'escenografia.

La Dra. Montserrat Corretger contribueix a l'obra amb un estudi titulat «Relat llegendari fundacional i llegenda: la prosa narrativa de Carner, López Picó i Maseras el 1922», en el qual analitza tres obres publicades el mateix any (1922) i a la mateixa editorial (Editorial Catalana) que tenen en comú l'ús de materials provinents de la tradició popular (llegendes, rondalles, cançons, etc.), i revisa qui-

na funció tenen amb relació al projecte noucentista que aquests autors vehiculen. La Dra. Montserrat Palau estudia els elements propis del folklore i els components llegendaris que l'escriptor i polític Ventura Gassol usa en la seva producció literària i molt concretament en el seu poema dramàtic de caràcter modernista *La mort de l'ós* (1935), en la qual fa un ús simbolista del llegat folklòric, ja sigui llegenda, cançó o dansa. El treball «De la "llegenda" de la reina Esther a la *Primera història* espriuana», del Dr. Joan Ramon Veny, té com a objectiu analitzar algunes de les estratègies literàries que fa servir Espriu per enllaçar i incardinar el relat bíblic en la seva obra teatral, titulada, significativament, *Primera història d'Esther*, que li permeten construir una obra pròpia i original. És, alhora, un hipertext del llibre de l'Antic Testament (p. 206) i significa una «reinterpretació subversiva de la llegenda», que s'articula sobretot sobre el canvi de gènere, de la narració al teatre, per donar importància al diàleg i dotar de referents en el mite de Sinera.

En conjunt, podem dir que *La llegenda* recull un seguit de contribucions ben diverses d'especialistes d'universitats catalanes que aporten amb els seus treballs rigorosos una multiplicitat de punts de vista i d'anàlisi que palesen la importància de la forma narrativa que anomenem «llegenda» en la tradició literària popular i culta, des de la tradició clàssica a la contemporaneïtat. Una forma narrativa, un gènere, que ha mostrat a través dels segles la seva vitalitat, versatilitat i arrelament en les més diverses formulacions culturals, qualitats que palesen la seva alta funcionalitat comunicativa.

Epistolari Joan Colomines - Salvador Espriu

VÍCTOR MARTÍNEZ-GIL

Universitat Autònoma de Barcelona

victor.martinez@uab.cat

COLOMINES & ESPRIU (2018): Joan Colomines i Salvador Espriu, *Epistolari Joan Colomines - Salvador Espriu*, J. R. Veny-Mesquida (cur.), Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

No cal insistir en l'enorme interès dels epistolaris. Tal com s'esdevé amb els dietaris, l'intercanvi epistolar, sempre que no sigui explícitament fictici, pot permetre una doble lectura. Els epistolaris, que acaben formant una teranyina amb els altres existents dels autors, són, malgrat tergiversacions i oblots, una font importantíssima de dades factuais tant personals com històriques. Sovint, són només això, i no és pas poca cosa. Però també adquireixen la categoria de literaris quan s'hi produeix la confluència entre l'aportació de dades, la centralitat dels corresponents, la capacitat expressiva en l'ús de la llengua i la riquesa de continguts